

L'espècie humana: igual, però diferent¹

Ramon Folch

Consultor en Gestió Ambiental de la UNESCO i director de Biosfera

La plasticitat adaptativa de l'espècie humana és enorme, ja que ha colonitzat tots els ambients terrestres. Per aconseguir-ho han calgut múltiples i complexes adaptacions culturals que han implicat modificacions molt grans de l'entorn. La intel·ligència humana serveix també per prendre cura dels desastres ecològics i gestionar adequadament els recursos naturals.

The adaptive plasticity of the human species is immense: it has colonized all terrestrial environments. This achievement has necessitated multiple and complex cultural adaptations entailing drastic modifications of the environment. Human intelligence also serves for the redress of ecological disasters and the adequate management of natural resources.

El punt de partida antropocèntric

L'espècie humana ha tingut sempre una excel·lent opinió d'ella mateixa. L'antropocentrisme ha estat una constant de la majoria de les civilitzacions, moltes de les quals han volgut veure en el conjunt de la creació una oportuna combinació d'elements al servei dels humans. La teoria geocèntrica, aclaparadorament admesa pel pensament occidental durant segles, és una conseqüència lògica d'aquest antropocentrisme: si els humans són els destinataris de l'univers, és lògic que el planeta que ells habiten sigui el centre del cosmos (l'observació superficial dels moviments aparents dels astres respecte de la Terra ho acabava de confirmar, tanmateix). Els mateixos naturalistes, quan posaren ordre científic en la panòplia taxonòmica dels éssers vius, com a epítet específic de la neutra denominació genèrica d'*Homo*,² designaren la seva pròpia espècie amb la poc modesta apel·lació de *sapiens*. *Homo sapiens*, doncs, és el binomi linneà que consagrà la visió antropocèntrica dels científics del segle XVIII i dels seus successors.

Aquesta poc feliç percepció no és del tot gratuïta, però. La condició zoològica de l'espècie humana, demostrada a bastament per la biologia moderna, no ha de comportar negació de les seves objectives singularitats, que són realment moltes. Podria dir-se que, gràcies a la desmitificació propiciada per la ciència, actualment se sap que els humans pertanyen a una espècie zoològica més, però també se sap, a partir de la simple evidència, que aquesta espècie més no és pas una espècie qualsevol. En tot cas, l'aparició dels homínids pre-humans de primer, i després de les diferents espècies humanes, l'actual inclosa, representà un tombant decisiu per a la biosfera. Té sentit, per tant, més enllà de tota complaença an-

1. El contingut d'aquest article coincideix substancialment amb l'apartat del mateix títol publicat al volum 1 (*Planeta Viu*) de l'obra *Biosfera* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana SA, 1993).

2. *Homo*, en llatí, significa gènere humà (no pas mascle del gènere humà, que fóra *vir*), sense cap de les connotacions sexistes que «home» té en moltes llengües modernes que se n'han derivat, la catalana inclosa.

tropocèntrica, considerar amb atenció el procés d'aparició i desenvolupament dels humans, com també les seves característiques zoològiques i ecològiques.

El rerefons biològic del comportament humà

Els mecanismes de control cibernètic exercit pels sistemes nerviosos de molts animals es mostren singularment desenvolupats en els vertebrats, i més especialment en els mamífers. Els seus cervells i les estructures associades, en efecte, no es limiten a regular moviments i pautes de conducta d'acord amb un patró prefixat i inamovible, sinó que gaudeixen de notables graus de llibertat per respondre imprevisiblement a segons quins estímuls: executen actes voluntaris que depenen de decisions parcialment o totalment no previsibles. Altrament, poden recordar decisions anteriors i experiències prèvies, i inferir de tot plegat noves maneres de respondre als estímuls, és a dir que són capaços d'aprendre. Pot dir-se, en definitiva, que són més o menys intel·ligents. En cap cas mai tant, però, com en el de l'espècie humana.

L'espècie humana: intel·ligent, omnívora i acomodaticia

Això, unit a la famosa actitud antropocèntrica ja al·ludida, havia dut a afirmar que només l'espècie humana és de debò intel·ligent. Aquesta posició no sembla sostenible en l'actualitat, ni en cap altra època, de fet: prejudicis falsament culturals o religiosos a banda, sempre s'ha sabut que els gossos o els cavalls entenen missatges o es feien càrrec de situacions, per exemple. La intel·ligència no és exclusiva de l'espècie humana, però sí que ho és el grau amb què s'hi manifesta. Per això, en definitiva, la remarcable eficàcia funcional del cervell humà és l'element principal de la singularitat de l'espècie.

Aquest extraordinari desenvolupament de la capacitat intel·lectual i de la capacitat de memorització es veu exaltat per una altra habilitat suplementària: la de parlar. La modulació de la

fonació és comuna a molts animals, especialment en els ocells, però un cop més són els humans els que més partit saben treure de les possibilitats anatòmiques de la seva larinx. Posada al servei d'una intel·ligència notable, aquesta habilitat obre les portes del llenguatge i, subseqüentment, a una millor comunicació entre els individus de l'espècie. Així, el que aprèn un individu pot ésser, mitjançant el llenguatge, transferit als altres membres del seu grup, la qual cosa dona naixença al concepte de cultura: els humans aprenen, intercanvien informacions i acaben compartint uns estàndards de coneixement, la cultura, que cohesionen el grup i, alhora, el diferencien dels altres grups d'humans. D'aquesta manera, la condició d'espècie social es complexifica en el cas dels humans, car els elements d'un grup no són del tot intercanviables amb els d'un altre. Tot això estimula actituds endogàmiques que, unides a altres factors, desembocaran en la proliferació de diverses races (diferenciades físicament) i de diverses ètnies (diferenciades culturalment).

Aquesta espècie social, intel·ligent i comunicativa presenta encara una altra singularitat determinant: el bipedisme. L'adopció de la posició erecta, efectivament, allibera les extremitats anteriors de les seves funcions locomotores i els obre les portes a altres dedicacions. Unes mans de polze oposable als altres dits, i per tant prèn-sils, seran l'oportuna coronació d'aquests braços locomotorament desvagats: les extremitats anteriors seran recuperades com a òrgans executors de les manipulacions concebudes per l'intel·lecte. De fet, el pensament, el llenguatge i l'acció de les mans donen als homínids en general i als humans en concret una capacitat transformadora de l'entorn realment única. Dotats d'aquests tres recursos, els humans s'han erigit en l'espècie més competitiva de totes.

Però hi ha més coses encara. L'espècie humana és omnívora, solució de compromís que li permet d'explotar qualsevol recurs alimentari. El seu sistema dentari és d'un eclecticisme remarcable. Totes les peces pròpies dels mamífers hi són presents, sense que cap excel·leixi sobre les altres. Altrament, les seves cries neixen en un estadi de

desenvolupament prou retardat, limitació aparent que acaba esdevenint un gran avantatge: l'herència cultural extrasomàtica que cada individu rep dels seus progenitors troba un receptor en fase de conformació que se'n fa càrrec amb singular eficàcia. L'entendridora indefensió de les cries humanes, que és real i que es perllonga durant, si més no, els tres o quatre primers anys de vida, correspon en realitat a una fèrtil fase de transvasament d'informació extragenètica, és a dir dels coneixements adquirits per via cultural, no instintius —o sigui, no compilats en el material cromosòmic—, però fonamentals per a la vida de relació.

El resultat de tot plegat és una enorme plasticitat adaptativa de l'espècie humana. És per això que els humans han pogut colonitzar tots els ambients terrestres, des dels més freds fins als més càlids, des dels més selvàtics fins als més àrids, i àdhuc alguns ambients aquàtics. Per a poder-ho fer, els han calgut artificis diversos, singularment els vestits, els habitacles i les eines, tots els quals han estat concebuts pels mateixos humans gràcies a la seva intel·ligència, construïts amb la destresa de les seves mans de polze oposable, i transmesos d'individu a individu i de generació en generació a partir de missatges culturals expressats mitjançant el llenguatge. I és que aquests han estat els atots de l'espècie humana, que és intel·ligent, capaç d'aprendre, d'explicar-ho i de recordar-se'n, omnívora, bípeda, proveïda de mans, i acomodaticia.

Espècie agricultora i ramadera: productora d'excedents forçats

En termes de cadena alimentària, els humans tenen el caràcter de productors secundaris o terciaris, és a dir d'animals que mengen plantes i altres animals, circumstància que comparteixen amb moltes altres espècies animals tròficament comparables. La novetat introduïda per l'espècie humana fou la manera d'assegurar el bon funcionament d'aquesta cadena alimentària: gràcies al conjunt de les seves manifestes habilitats, els humans aconseguiren prou aviat de servir-se de les altres espècies per al seu profit. No únicament

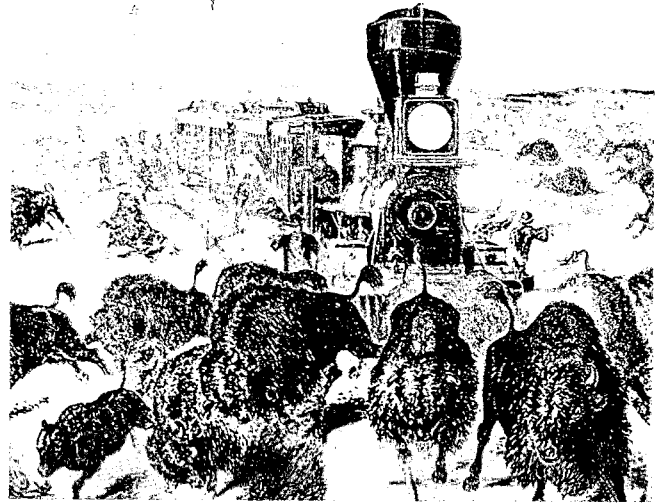
*Malgrat que l'home és un ésser viu més, en íntima relació amb la naturalesa, la seva concepció de la natura l'ha portat a convertir-se en autèntic depredador...
Matança de bisonts pels viatgers d'un tren del Kansas Pacific Railroad, gravat sobre fusta de 1871, i pesca de balenes al Mar del Japó.*

menjant-se-les, sinó fent-les viure als llocs i en les quantitats que els semblés convenient. Els humans, en altres paraules, conceberen i començaren de practicar l'agricultura i la ramaderia.

L'agricultura és la sàvia explotació d'un fenomen propi de les plantes superiors: l'existència d'una fase de letargia més o menys llarga dels seus embrions. Les llavors de les fanerògames —que són embrions dotats de substàncies alimentàries de reserva per garantir-ne el desenvolupament fins que no atenyen la condició d'organismes autotròfics— permeten el transport, la concentració i la germinació sincrònica de molts individus. Aquesta pràctica és també possible amb altres propàguls de fanerògama, com els tubercles o els bulbs, els quals facilitaren encara més les coses als humans. Reduïts de primer a la recollecció venturera de fruits i altres elements comestibles, talment com qualsevol dels altres productors secundaris (animals fitòfags o vegetarians), els humans saberen aviat aprofitar-se dels mecanismes reproductius de les fanerògames. Comprès i controlat el mecanisme de la germinació —o de l'emissió de gemmes—, l'agricultura fou un fet, constantment millorat per l'adquisició d'acumulables experiències agronòmiques.

Una cosa comparable passà amb els aliments d'origen animal. En aquest cas, l'habilitat consistí a capturar i a reduir a estat de domesticitat determinades espècies d'animals salvatges. No cal dubtar que els intents foren nombrosos i que només un nombre reduït d'espècies animals fou capaç de tolerar les condicions de captivitat o de supeditació als humans. Però això també acabà aconseguint-se i la ramaderia i els animals domèstics foren un fet. La caça, com la recollecció, anà quedant progressivament relegada.

Tant l'agricultura com la ramaderia, per elles mateixes, constitueixen una activitat singular i exclusiva dels humans, premonitòria de la seva tendència a apoderar-se de tot allò que pobla el planeta. Però el seu interès desborda amplament el marc d'aquesta observació, i això perquè gràcies a l'agricultura i a la ramaderia els humans començaren d'extrafer les cadenes tròfiques i les piràmides de biomasses esperables per a cada es-

pècie i per a cada indret. Amb l'agricultura i la ramaderia els humans introduïren la presència forçada d'excedents en els sistemes naturals, fet no previst pels mecanismes ecològics. A causa d'aquests excedents el nombre d'humans va poder multiplicar-se molt per sobre del que hauria estat inicialment pensable, alhora que es veïeren

alterats el paisatge vegetal i la circulació de nutrients minerals.

Amb les activitats agrícoles i ramaderes, que han ocupat segles de presència humana sobre la Terra, es produïren les primeres grans transformacions dels ecosistemes per raons no pas autocològiques. Per primera vegada en la història del planeta, una espècie interferia per via cultural —és a dir, extragenètica— en els sistemes d'homeòstasi ecològica. Amb el temps, aquest fenomen no ha fet sinó créixer.

Les arrels de les actituds socials

Societat és organització. Les actituds socials incipients de molts grups zoològics, des de la coordinació de moviments en els estols d'estornells fins a la cacera col·lectiva practicada pels llops, troben una expressió singularment desenvolupada en l'espècie humana. Determinats insectes, com les formigues o les abelles, ja excel·leixen en el fenomen, però en confien la regulació, a pautes rígides genèticament, és a dir de molt rígida observança i amb pocs graus de llibertat individual o cap ni un. Els vertebrats, en especial els mamífers i sobretot els primats, han desenvolupat estructures socials més sofisticades, no solament pel nombre d'individus que les integren o pels rols que se'ls confien, sinó per l'aleatorietat dels capteniments, deixats al lliure albir —fins on el terme sigui del cas— de cada individu del grup. Els humans es distingeixen més que cap altra espècie en aquest aspecte, especialment quan poden ser molts vivint plegats, és a dir, quan hi ha recursos a l'abast de grans multituds. Però a aquesta situació no s'arribà fins que no fou atesa la sedentarització.

Espècie científica i tècnica: controladora d'informació i energia

Hom sol admetre que, en línies generals, el pas dels humans erràtics, recol·lectors i caçadors a sedentaris, agricultors i ramaders coincideix amb l'adveniment del neolític. De fet, ja aleshores existien, i encara actualment existeixen, formes d'agricultura itinerant, però fins i tot en aquests

casos la mobilitat era, i és, molt inferior a la generada pel vagareig de llarga empenta dels caçadors i recol·lectors nòmades. També hi ha formes de ramaderia que comporten desplaçaments en cerca de pasturatges, de les quals la transhumància és un exemple ben viu encara avui a la península Ibèrica, per exemple, però semblantment en aquests casos sol existir una llar de referència a la qual retornen regularment els pastors.

Excepcions a banda, per tant, les activitats agro-pecuàries duen aparellada la sedentarització i el subsegüent gust per bastir habitacles progressivament complexos i confortables o l'oportunitat, doblada de necessitat, de fabricar eines i estris més i més perfeccionats, primer de pedra polimentada, d'os o de fusta, després de ceràmica i fins de metall. Per això els humans neolítics representen un estadi civil molt més avançat que els paleolítics, i per això la transformació dels rudiments culturals en formes de civilització gradualment més avançades es dispara amb la sedentarització. Són els grups humans sedentaris, o els darrers caçadors encara erràtics, els que s'esmercen a esgrafiari roques o a pintar abrigalls i els que, per aquesta via, acaben inventant les primeres formes d'escriptura: la transmissió extragenètica de la informació cultural fa aleshores un pas gegantí perquè, davant de la qualitat d'èfimer del llenguatge parlat, el llenguatge escrit ofereix el do de la perdurabilitat. Els humans sedentaris, a més de parlar, escriuen: la civilització progressa.

En determinats punts i moments de la història aquest progrés experimenta salts quantitius notables. L'estructura social optimitza rendiments globals —no sempre d'una manera que actualment qualificariem de justa, però aquest concepte pertany a una altra òptica analítica—, s'imposa la divisió del treball, apareix la figura del pensador, si més no la de l'il·lustrat que domina l'art de l'escriptura. El coneixement es codifica, s'ordenen les idees. Coneixement i idees que es tradueixen en canvis espectaculars de les formes de vida i de l'entorn artificialitzat creat pels humans: són les grans civilitzacions de l'antigor, orientals o occidentals, el màxim esplendor in-

L'home sempre s'ha preocupat per conèixer el seu entorn a través de la ciència. Gravats de la Real Expedición Botánica a Nueva España (1787-1803) i portades de les obres Aristoteles de animalibus (1522) i Historia general de aves y animales de Aristóteles Estagerita. Traducida del llatí en Romance, y añadida de otros muchos autores griegos y latinos que trataron del mismo argumento por Diego de Funes y Mendoza (1621). (Biblioteca Jaume Josa).

tel·lectual de les quals és atès, ja en temps relativament recents, a la Grècia clàssica. La saviesa és ja una forma subtil de poder, i es prefiguren els rudiments de la ciència i de la tecnologia modernes.

Dels humans neolítics als humans renaixentistes hi ha, certament, un abisme. Un abisme cultural, si més no. Un abisme que creix fins a dimensions marejadores amb el desenvolupament de la ciència i de la tecnologia, és a dir del segle XVIII ençà, sobretot. És l'adveniment de la societat industrial. El salt qualitatiu s'expressa en termes de control dels coneixements i, novetat important, de l'energia. I és que l'addició de coneixements i el desenvolupament del mètode científic aplicat a la comprensió de la realitat i a la seva transformació tingué, en pocs anys, uns efectes comparables als de la lentament gestada, en altre temps, revolució neolítica. Els humans feren un nou pas gegantí, consagraren la força de la màquina, és a dir el valor de l'energia al·lòctona posada a treballar sota control.

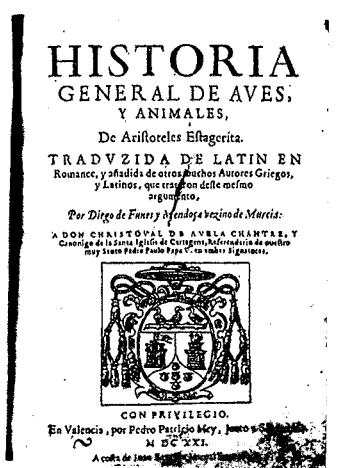
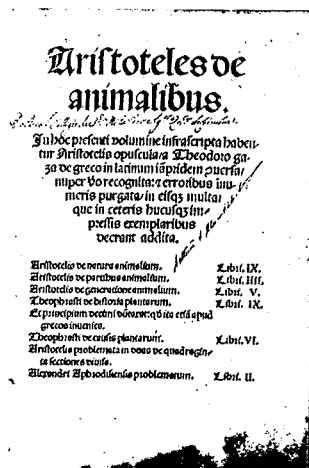
El neolític ecològic, de fet, s'acabà amb la revolució industrial. L'esfondrament, aleshores, de l'aristocràcia agrària occidental no fou una coincidència, sinó l'expressió de la fi del poder agropecuari. A partir del segle XIX imperen la ciència i la tecnologia, mana qui controla la informació i els recursos energètics acabats de domesticar. L'espècie humana, per la via de les seves aptituds intel·lectuals, rebla el seu domini sobre les altres i sobre el conjunt del planeta. Van caient les filosofies antropocèntriques mentre s'imposa *de facto* la centralitat dels humans.

Espècie religiosa i política: dominadora de les altres i del territori

L'acumulació de coneixements portà els humans a l'estructuració del seu pensament i, doncs, a l'elaboració de pautes ideològiques. L'establiment d'escals de valors i la liturgització dels capteniments que duen fatalment aparellats aquestes escales valoratives són conseqüències necessàries del fet de reflexionar. Per això, els humans pensants es degueren dotar molt aviat d'explicacions més o menys mítiques a propòsit

Rambloria l'Espècie

dels seus orígens i del sentit de tot el que els envoltava. D'explicacions, naturalment, sobre la contingència o la transcendència de la seva mateixa existència, és a dir sobre la vida i sobre la mort.

Capaços de pensar i d'interrogar-se, però mancats de molts dels elements imprescindibles per poder contestar les seves mateixes preguntes, es veieren abocats a idear fabulacions i mites per diferir a l'univers de l'explicable les coses que, en efecte, no se sabien explicar. Sense prendre partit sobre la licitud del que més tard esdevin-

drien les opcions religioses, sembla evident que, en termes històrics, aquestes opcions han hagut de tenir un origen fantasiós. Cal admetre això, o creure directament en una revelació expressa efectuada per un ens transcendent, explicació que no deixa de ser, també, prou fantàstica, o si més no sorprenent. En tot cas, les ideologies i el sentiment religiós deuen ser tan antics com la humanitat mateixa.

Aquest component ideològic també hagué de tenir de seguida, naturalment, repercussions en el camp de les relacions entre els humans, és a dir conseqüències socials. Conseqüències socials encavalcades sobre les pautes atàviques que l'espècie humana heretà, per raons de vinculació filètica, dels seus ancestres zoològics. Així, els comportaments de grup, per exemple la jerarquizació zoològica de rols que hom pot observar en els altres primats, es veieren interferits —però mai del tot substituïts o anul·lats— per noves normes culturals, filles de les ideologies emergents. Com en altres ordres de l'activitat biològica, l'herència extrasomàtica, transmesa pels mecanismes culturals lligats al llenguatge, violentà també els capteniments socials instintius mitjançant la introducció de nous models a observar. La ideologia social i política començà de regir, doncs, el capteniment dels grups humans.

Els convenis polítics i religiosos tingueren conseqüències ecològiques importants. Els grups humans, ben jerarquizats, gradualment més i més habilidosos, i dotats, a més, d'objectius no estrictament biològics, començaren a reorganitzar la biosfera i l'espai que els envoltava. La instrucció bíblica d'«aneu i domineu la Terra» ve a ser una legitimació d'aquesta actitud reestructuradora de l'entorn, tan típicament humana. Mitjançant els principis religiosos i polítics —és a dir: l'explicació de la transcendència i l'organització de la immanència— els humans es dominaven entre ells i governaven la realitat física en què es trobaven immersos.

La religió i la política, per tant, han de ser vistes com una conseqüència lògica de l'activitat de l'intel·lecte humà i han de ser valorades com els principals agents inductors (en la pràctica, ho han estat i ho són) de la transformació ecològica efec-

tuada pels humans. Cercant finalisme als seus actes de base causal i optimitzant socialment l'eficàcia de la seva acció transformadora de l'entorn, l'espècie humana subratllà un cop més el seu caràcter singular i inicià un imprevisible procés de reconfiguració de la superfície planetària.

L'emergència de l'ètica ambiental

El control de l'activitat humana per via dels convenciments morals ha demostrat ser l'únic sistema realment eficaç i durador. L'únic, paradoxalment, biològicament argumentable i, per això mateix, raonable. D'aquí es desprèn la tesi que l'ètica ambiental és una consecució del procés evolutiu, tanmateix extrasomàtica, com tot el costat cultural dels humans, però fatal i necessària. En definitiva, és un factor de control positiu de les conseqüències negatives de les seves altres activitats culturals.

Espècie ambiciosa i insensata: espoliadora i contaminadora de l'entorn

La impredictibilitat estadística dels actes intel·ligents duu fatalment associada la seva perillositat social i ecològica. Els relats de ciència-ficció que imaginem robots que s'independitzen i que eludeixen el control dels programes informàtics que els regien són una pàl·lida rèplica fantàsica de la història autèntica dels humans. Curiosament, tots aquests andròides imaginaris comparteixen una característica comuna: són conspicuament perversos. Els creadors de fantasies futuristes, concertats per un compartit instint molt significatiu, donen per descomptat que l'alliberament de la tirania informàtica desencadena la rebel·lió irada de les criatures que la sofrien. És probable que hi hagi un subconscient moralitzant en aquesta reacció literària, però en tot cas posa de manifest un fet real i indefugible: el deseiximent implica revulsió aparent perquè comporta impredictibilitat. És a dir, pèrdua de control del nou fenomen per part del sistema que l'ha generat, fet que sol reputar-se de revoltant perquè intranquil·litza.

Tot això per dir que l'evolució és imprevisible

emergència del sofisticat intel·lecte humà comportà una revolucionària mutació dels sistemes de control ecològic de la biosfera, fins aleshores sotmesos a una sola i previsible pauta. Aquesta és la raó de la insolidaritat dels humans respecte de la resta de la biosfera. Una insolidaritat ecològica que no tindria conseqüències morals —la moralitat és un concepte sociològic, no pas biològic—, si no fos que, paradoxalment, pot arribar a tenir males conseqüències ambientals: l'androide deseixit deteriora l'entorn que l'ha generat. Vist així, és normal que els humans siguin ecològicament ambiciosos i insensats. Sobretot ho és, si hom té en compte l'objectiva desproporció que ha existit, durant mil·lennis, entre les formes programades de la natura i l'astuta, però inicialment poc poderosa, capacitat revulsiva dels humans.

Però el fenomen ha deixat de ser una curiositat per esdevenir un problema a partir del moment en què l'espècie humana ha superat el punt d'inflexió de la seva trajectòria ecològicament subvertidora. Qualsevol altre productor terciari, qualsevol altre animal carnívor o omnívor, consumeix el que pot abastar, abandona el que no pot consumir o les restes indesitjades dels productes consumibles, i deposa deixalles encara més irreductiblement inservibles en forma de femtes digestives o d'orina metabòlica. Però els humans poden emmagatzemar a l'engròs i alhora concentrar en espais reduïts —la perifèria de les seves grans concentracions demogràfiques o ciutats, per exemple— immenses quantitats de productes feco-metabòlics i de deixalles, algunes de les quals, altrament, no resulten reinseribles en els circuits naturals de la matèria orgànica (moltes de les substàncies de síntesi artificial, possem per cas).

Per això la seva ambició i la seva insensatesa, bé que esperables atesa la seva història, acaben revestint caràcter de problema, de problema ambiental per als mateixos humans. En el seu cas, consum i excreció esdevenen espoli i contaminació. L'androide alliberat devasta la natura d'on ha sortit, sense adonar-se que encara continua dependent-ne: gaudeix d'autonomia informàtica, però no pas d'independència energètica.

Espècie civilitzada, tanmateix: gestora dels recursos naturals

Una de les més altes consecucions de l'intel·lecte humà ha estat la subjecció del capteniment a unes pautes convingudes i explícitament codificades, és a dir la invenció del dret. El dret, o sigui les regles del joc social, limita, a la pràctica, la impredecibilitat dels actes dels humans, de manera que els fa individualment menys lliures, però sistèmicament més eficaços, perquè introdueix factors de tranquil·litat i de confiança col·lectiva. Gràcies al dret, la màquina social respon a un metabolisme menys divertit, però molt més funcional. Els humans, autodotats d'ordenació jurídica, esdevenen civilitzats.

El dret, i l'estadi superior de civilització que duu aparellat, indueix els humans a una moderació o racionalització de les relacions de l'espècie humana amb el seu entorn. El dret, en la mesura que representa un producte avançat del procés intel·lectiu humà, es veu impel·lit, en efecte, a regular les actuacions ecològiques dels humans, justament perquè amenacen d'esdevenir anti-humanes de tant humanitzadores. Els humans civilitzats, per això, es retroben com a humans ambientalment regulats per via jurídica, que és la manera humana d'entendre la cibernètica ecològica, la reconciliació poètica amb l'entorn de l'androide revoltat en una tempesta de prosa. Humans civilitzats que, per primer cop en la seva història com a espècie, coneixen el seu origen zoològic, per primera vegada poden entendre per què són com són i per què actuen com actuen.

Ho poden entendre i, per coherència aparentment paradoxal, contrariar-ho. Per coherència i, en definitiva, per tal de ser fidels a la natura reflexiva profunda de la seva mateixa condició, és a dir per ser genuïnament representants de la singular espècie humana, l'excepcional excepció de la biosfera. Els humans civilitzats, de fet, són els humans per antonomàsia, *et pour cause* els humans que substitueixen ambició per moderació, espoliació per gestió. Els humans que regulen extrasomàticament el que extrasomàticament han arribat a saber dominar. Ni més ni menys.